

Отримано: 15.01.2024

Прорецензовано: 12.02.2024

Прийнято до друку: 23.02.2024

e-mail: roksolana.mazurok@oa.edu.ua

andrii.smyrnov@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2409-6806-2024-35-123-129

Мазурок Р., Смирнов А. Діяльність кураторії Волинського шкільного округу в міжвоєнний період. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»*. Острог, 2024. Вип. 35. С. 123–129.

УДК: 94(477)«1921–1939»

Роксолана Мазурок, Андрій Смирнов

ДІЯЛЬНІСТЬ КУРАТОРІЇ ВОЛИНСЬКОГО ШКІЛЬНОГО ОКРУГУ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті розглянуто формування кураторії Волинського шкільного округу в міжвоєнний період. Здійснюється аналіз нормативно-правових документів, які регулювали діяльність кураторів, шкільних інспекторів та вчителів на території Волинського воєводства в міжвоєнний період. Упродовж свого існування кураторія виконувала різні освітні завдання, намагаючись поєднати організаційно волинське та загальнопольське шкільництво. Зміни в сфері освіти не завжди позитивно сприймалися непольським населенням у регіоні, що стало причиною загострення національних проблем.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, Волинське воєводство, міжвоєнний період, шкільництво, кураторія, куратор, шкільний інспектор.

Roksolana Mazurok, Andrii Smyrnov

VOLYN SCHOOL DISTRICT CURATORIAL ACTIVITIES IN THE INTERWAR PERIOD

The article examines the formation of the curatorium of the Volyn school district in the interwar period. The analysis of legal documents that regulated the activities of curators, school inspectors and teachers in the territory of the Volyn Voivodeship in the interwar period is carried out. During its existence, the board of trustees performed various educational tasks, trying to organizationally combine Volyn and all-Polish schooling. Changes in the field of education were not always positively perceived by the non-Polish population in the region, which became the reason for the exacerbation of national problems.

Keywords: Second Polish Republic, Volyn voivodeship, interwar period, schooling, curatorium, curator, school inspector.

Унаслідок геополітичних трансформацій після Першої світової війни і підписання Ризького мирного договору 1921 року територія Західної Волині опинилася в складі Польщі. Відновлена ще в 1919 році держава Друга Річ Посполита мала експансіоністські плани на західноукраїнські землі, втілення яких розпочала після приєднання «східних кресів». Польська влада приступила відразу до запровадження не лише адміністративно-територіальних, економічних, національно-культурних змін, а й до реформування освітньої сфери в міжвоєнний період.

Формування державних органів влади в освітній галузі досліджували як українські, так і польські історики. Вивченням цієї проблеми в міжвоєнний період займалися Томаш Серафін [18] та Фердинанд Слівінський [19]. Серед сучасних польських дослідників, які студіювали освітні процеси в міжвоєнній Волині, варто згадати Влодзімежа Менджецького [9] та Пьотра Голдина [7]. Зокрема, останній здійснив спробу розкрити діяльність шкільної влади у Волинському воєводстві, аналізуючи розпорядження міністрів віросповідань та публічної освіти, кураторів тощо [7]. Проблеми освітньої політики Другої Речі Посполитої досліджували українські вчені Юрій Крамар [6], Леся Алексієвець [1], Олена Волонтир [2]. Проте названі вище науковці вивчали розвиток загальнопольського та волинського шкільництва, висвітлюючи діяльність кураторії Волинського шкільного округу фрагментарно.

Мета статті – дослідити організаційні засади створення та роботу кураторії Волинського шкільного округу на основі аналізу діяльності кураторів, шкільних інспекторів та вчителів.

Ще до підписання Ризького договору в лютому 1921 р. було утворене Волинське воєводство, центр якого знаходився у місті Луцьк. За площею воєводство було одним із найбільших – близько 30 тис. 287 кв. км [11, с. 3]. Дослідник Волині В. Менджецький стверджував, що переважна більшість польських соціальних осередків та політичних угруповань вважали своїм обов'язком боротися за ці терени і включити їх до складу відбудованої Польської держави [9, с. 47]. На користь незаперечних прав Польщі володіти «східними кресами» висувалися такі аргументи: історичні, геополітичні та культурні передумови, інтереси поляків, що тут проживали тощо. Аналізуючи політику польських урядових кіл щодо Волинського воєводства, можна констатувати, що цю територію було трактовано як цивілізаційно занедбану. Тому для Польщі волинське питання було вкрай важливим і, водночас, складним. Формування державного апарату, органів місцевого самоврядування супроводжувалися встановленням адміністративного контролю над краєм.

Польська влада намагалася уніфікувати освітню систему, щоб позбутися чинної двоїстої системи шкільної організації та адміністрації, що стало можливим лише після остаточного встановлення державних кордонів. Важливо було також забезпечити належні умови для поширення та засвоєння західноєвропейських освітніх цінностей, налагодити зв'язок європейської освіти з національною, а також ізолювати польську освіту від впливу держав-анексантив. Зважаючи на те, що Польща була поліетнічною державою, приєднані нею нові території перебували в складі Австро-Угорщини, Росії та Німеччини і мали відмінні історію, традиції та низький освітній рівень населення. Як відомо, до Першої світової війни Волинь входила до складу Російської імперії і більшість населення цього краю було неписьменним. Згідно з даними проведеного перепису населення 1897 р. на Волині відсоток письменних жителів складав всього 17,2% [5]. Незадовільний розвиток освіти супроводжувався невеликою кількістю початкових шкіл. Такий стан справ зберігався і в роки Першої світової війни і, як наслідок, на початку 20-х рр. XX століття майже 80 % українського населення було неписьменним [11, с. 62]. Тому пріоритетними завданнями влади були запровадження єдиної шкільної системи, розробка освітнього законодавства, що мало бути чинним для всієї Польської держави. З огляду на складність цих завдань, реформування освітньої системи та запровадження єдиної загальної обов'язкової освіти потребувало значних зусиль. Питання освіти вважалися важливою складовою державної політики, тому уряд Польщі відразу приступив до виконання першочергових завдань у сфері освіти.

На теренах Волинського воєводства функціонувала кураторія шкільного округу, створена відповідно до розпорядження міністра віросповідань і народної освіти від 3 травня 1922 р. Як зазначив П. Голдин, рішення польського уряду створити освітній адміністративний центр на теренах Волинського воєводства було винятком, оскільки інші кураторії охоплювали територію двох і більше воєводств [7, с. 228]. Наприклад, діяльність Львівського шкільного округу поширювалася на три воєводства: Львівське, Станіславське й Тернопільське. Очолював кураторію куратор, який призначався міністром віросповідань та народної освіти. У повітах завдання в сфері освіти здійснював шкільний інспектор, який підпорядковувався кураторові. Таким чином, була сформована триступенева система шкільної влади: вище керівництво, представлене Міністерством віросповідань та публічної освіти, влада шкільного округу та повітова влада.

22 листопада 1924 р. міністром віросповідань та публічної освіти був затверджений статут, відповідно до якого кураторія складалася з трьох відділів, що виконували завдання в межах своїх повноважень: загального шкільництва, середнього загальноосвітнього шкільництва, професійного шкільництва [23, с.3]. До компетенції загального відділу належало вирішення адміністративних питань кураторії: представляти її у відносинах із Міністерством віросповідань та народної освіти й іншими рівноцінними установами, надавати правову оцінку документам, опрацьовувати статистичні матеріали, а також готувати звіти про діяльність шкільної влади і стан шкільництва конкретного округу, вирішувати господарсько-фінансові та канцелярські справи, укладати бюджет кураторії, займатися кадровими питаннями тощо. Відділ загального шкільництва опікувався закладами дошкільного виховання, загальної, фахової та позашкільної освіти, курсами професійного вдосконалення педагогічних працівників. Відділ середнього шкільництва здійснював нагляд за середніми навчальними закладами, а відділ професійного шкільництва – за нижчими та середніми професійними школами. До складу відділів входили візитатори, які, окрім адміністративної роботи, мали здійснювати нагляд за школами, шкільними інспекторами та органами шкільного самоврядування,

були відповідальні за виховну і наукову роботу довірених їм шкіл [2, с.11]. Польська мова була офіційною в діловодстві кураторії.

Польська освітня політика втілювалася завдяки діяльності кураторів, яких на початковому етапі функціонування Другої Речі Посполитої призначав начальник держави (з 1922 року президент) за поданням Ради Міністрів. Діяльність та обов'язки куратора визначав Закон «Про тимчасовий устрій шкільної влади» від 4 червня 1920 р. [21]. Сферу його повноважень окреслювала стаття 4 згаданого закону. Оскільки в ньому містилося 12 пунктів, можна стверджувати, що куратор мав широкий спектр обов'язків. Насамперед, чиновник мав опікуватися освітніми та виховними осередками, а також державними загальноосвітніми та професійними закладами. Крім того, він повинен контролювати загальне шкільництво, дошкільну та позашкільну освіту на території свого округу. Серед завдань були і розгляди апеляцій на різні вирокі та розпорядження підпорядкованих йому установ. Також куратор відповідав за проєкт бюджету для всього шкільного округу та розподіл фінансових ресурсів. До його компетенції належало затвердження посад директорів у приватних школах і учительських семінаріях. Обов'язком куратора було подання міністру кандидатур шкільних інспекторів, директорів і вчителів державних середніх навчальних закладів та учительських семінарій. Він міг переводити в межах округу позаштатних вчителів у загальноосвітніх школах і вчительських семінаріях. На нього також покладалося завдання призначати членів шкільних рад у повітах, визначати відпустки вчителям, а також розглядати інші справи, що містилися в наказах і розпорядженнях міністерства віросповідань і народної освіти.

У законі «Про тимчасовий устрій шкільної влади» зазначалося, що ліквідується залежність шкільної влади від державної адміністрації. Проте це положення не завжди дотримувалося на практиці, адже очільники воєводств часто намагалися контролювати діяльність кураторів та повітових інспекторів. Таке втручання у справи шкільних округів і порушення їх автономних засад трактувалося як захист державних інтересів. Зокрема, у розпорядженні Ради міністрів про організацію адміністративної влади 2 інстанції від 11 лютого 1924 р. йшлося, що куратор шкільного округу брав участь в організованих воєводою періодичних зустрічах, під час яких узгоджувалися дії державної влади, що не входили до компетенції воєвод, а також вирішувалися питання освіти [7, с. 230].

Варто зазначити, що органи шкільної влади на теренах Волині були сформовані ще до утворення тут кураторії. До набуття чинності Закону «Про тимчасовий устрій шкільної влади» в державі діяли дві освітні інстанції: центральна влада – Міністерство віросповідань і народної освіти та перша інстанція – шкільні інспекторати, які перебували в безпосередньому підпорядкуванні міністерству. У серпні 1919 р. діяв шкільний інспекторат освіти Волинського округу з центром у Ковелі. Його очолював шкільний інспектор, якого призначав генеральний комісаріат цивільного управління східними землями. Спочатку цю посаду займав Болеслав Зайончковський, а з 23 лютого 1920 р. його змінив Станіслав Ритель, що виконував обов'язки інспектора тимчасово. Вже після завершення радянсько-польської війни, у 1921 р. цю посаду на Волині займав Казімеж Юшчаковський як представник Міністерства віросповідань та народної освіти. Він працював до жовтня 1922 р. та водночас з 16 травня до 30 жовтня 1922 р. очолював кураторію Волинського шкільного округу. Налаштувати роботу в цей період було дуже складно через несприятливі обставини: не вистачало будівель для освітніх потреб, 90 % вчителів на Волині не мали відповідної кваліфікації [9, с. 88]. Крім того, польські дослідники вказують на провал адміністративних рішень куратора Юшчаковського, що в сукупності з вказаними вище проблемами призвели до незадовільного стану в освіті на теренах Волинського воєводства [1, с. 231].

Аналізуючи кадрові проблеми на Волині, В. Менджецький зазначав, що потрібні були героїчні зусилля, аби впродовж 1920–1924 рр. організувати та забезпечити діяльність не лише загальної адміністрації та поліції, а й інших важливих установ, в тому числі й освітніх [9]. Здійснення Польщею адміністративних змін часто супроводжувалося труднощами в мовному питанні, адже місцеве населення, переважно, не знало польської мови, а представники державного апарату не володіли українською. Варто зазначити, що кадрове питання в регіоні було складним через нестачу кваліфікованих працівників. Формування державного апарату та публічних інституцій було далеким від ідеалу. Нова адміністрація призначала на посади всіх, хто виявляв бажання працювати. Переважно траплялися компетентні працівники зі знанням іноземних мов, проте вони не мали жодного професійного досвіду. Високі чиновницькі посади обіймали, зазвичай, поляки. Влада Другої Речі Посполитої пильно слідувала, аби чиновники не затримувалися довго на одній посаді. Тому часта

зміна кураторів Волинського шкільного округу в міжвоєнний період було однією з особливостей польської кадрової політики. Зокрема, з 1921 по 1939 рік кураторію Волинського шкільного округу очолювали 11 кураторів: Казімеж Ющаківський (1921–1922 рр.), Владислав Васунг (1922–1923 рр.), Антоній Риневич (1923–1924 рр.), Вінцентій Сікора (1924–1926), Казімеж Вольбек (1926 р.), Кароль Кастро (1926 р.), Казімеж Шельонговський (1927–1930 рр.), Ян Фіревіч (1931–1935 рр.), Євстафій Новицький (1935–1938 рр.), Северин Мацішевський (1938–1939 рр.), Тадеуш Адамчик (1 травня – 1 вересня 1939 р.) [7].

Варто зазначити, що згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти від 7 липня 1932 р. Польщу було поділено на шкільні округи: Познанський, Краківський, Варшавський, Віленський, Люблінський, Брестський, Львівський та Луцький [14]. Зміна назви округу з Волинського на Луцький не вплинула на територію поширення шкільної влади в регіоні. Зокрема, у пункті 8 зазначалося, що Луцький шкільний округ охоплює територію Волинського воєводства. 31 серпня 1937 р. за розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти про шкільні округи повернулася попередня назва – Волинський шкільний округ [17].

З метою ефективнішого управління освітніми процесами та посилення над ними контролю шкільні округи були поділені на шкільні райони (інспекторати). Підставою адміністративних змін було рішення про укрупнення повітових шкільних рад, що юридично фіксувалося в розпорядженнях президента Ігнація Мосціцького від 4 липня 1933 р. [15] і міністра віросповідань та народної освіти Януша Єнджеєвича від 14 липня 1933 р. [13]. Шкільний інспекторат охоплював територію одного чи кількох повітів загальної адміністрації, а очолював його шкільний інспектор, який репрезентував підпорядкований йому відділ освіти. Луцький шкільний округ було поділено на 10 шкільних районів, кожен з яких відповідав назві повіту: Дубенський, Горохівський, Костопільський, Ковельський, Кременецький, Любомльський, Луцький, Рівненський, Сарненський та Володимирецький. Винятком був рівненський шкільний район, що охоплював Рівненський та Здолбунівський повіти. Проте згідно з розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти від 8 лютого 1938 р. було утворено здолбунівський шкільний район, що займав територію Здолбунівського повіту [12].

На чолі інспекторатів були шкільні інспектори, обов'язки яких визначалися розпорядженням міністра віросповідань та народної освіти і розпорядженням Ради міністрів. На сторінках урядового журналу кураторії Волинського шкільного округу від 1924 р. були зазначені основні функції шкільних інспекторів: нагляд за функціонуванням шкільництва, закладів дошкільного виховання, адміністрування шкіл, оцінка їх дидактичного рівня і способу реалізації виховних завдань, перевірка організації праці та шкільної документації, мали право створювати та ліквідовувати навчальні заклади, приймати на роботу та звільняти працівників інспекторату [16].

Крім того, інспектори здійснювали контрольні функції у сфері позашкільної освіти. Наприклад, у зверненні міністра віросповідань та народної освіти до представників шкільної влади у Волинському шкільному окрузі від 23 лютого 1922 р. містилася вказівка про здійснення організації позашкільної освіти для дорослого неосвіченого населення, яке «до утворення Польської держави жило в гірших умовах і не мало можливості здобути освіту» [7]. Робота в цьому напрямку обґрунтовувалася й тією умовою, що школа могла помістити заледве 50 % дітей шкільного віку через брак будівель [24, с. 3]. Основна ціль проведення таких курсів – виховання освічених громадян, що усвідомлюють свою приналежність до польського народу. З цією метою поширювалося гасло – «через освіту до могутньої держави», що мало згуртовувати всіх задля спільної праці на благо міжвоєнної Польщі. У виступі начальника загального відділу кураторії Волинського шкільного округу Стефана Єнзика на з'їзді шкільних інспекторів у квітні 1926 р. йшлося, що головна роль в організації позашкільної освіти покладається на шкільного інспектора та вчителів [3, арк. 100]. У зв'язку з політичними умовами, в яких опинилася Волинь до укладення Ризького договору, освіта перебувала у занедбаному стані і, як наслідок, відчувалася відсутність механізму роботи в сфері позашкільної освіти. Тому пропонувалося або організовувати навчальні курси, або шкільний інспектор повинен подавати приклад співпраці з існуючими освітніми товариствами. Насамперед, йдеться про громадську організацію Польська шкільна матиця, що була однією з найбільш поширених освітніх інституцій у Волинському воєводстві. Усім шкільним інспекторам надсилалися спеціальні методичні матеріали, які містили вказівки про організацію роботи в сфері позашкільної освіти. У свою чергу шкільні інспектори разом із кураторами мали надавати рекомендації вчителям, щоб навчання на позашкільних курсах було доступне для сприйняття. Була розроблена спеціальна інструкція, яка містила програму курсів для

дорослого неосвіченого населення. Згідно з положеннями інструкції значна увага приділялася читанню, основам граматики та арифметики. Особливе значення займала громадянська освіта, а саме ознайомлення з Конституцією Польщі [4, с. 272]. На заняттях з історії вивчалися події з минулого польської держави, зокрема висвітлювалася боротьба за волю польського народу, відбудова держави та ін. Важливо зазначити, що навчання велось польською мовою. Шкільний інспектор мав простежити, аби керівник курсу прислав до інспекторату звіт з інформацією про початок курсу, кількість слухачів, їхній вік, стать, місце проживання тощо. Звіт складався відповідно до встановлених вимог і відправлявся на затвердження куратору Волинського шкільного округу [10, с. 280].

На шкільних інспекторів також покладалося завдання із здійснення контролю над якістю освіти у сфері приватного шкільництва. Згідно із Законом про шкільний обов'язок передбачалося, що освіту можна було здобувати не тільки в державних, а й в приватних школах чи перебуваючи вдома. Якщо дитина відвідувала приватну школу або навчалася вдома, шкільний інспектор мав право провести екзамен, аби перевірити знання учня. У разі негативного результату дитину автоматично мали зарахувати до державної школи. Приватне шкільництво було дуже поширеним на Волині. Саме шкільний інспектор подавав кураторові вже готові заяви про отримання чи неотримання дозволу на здійснення діяльності тої чи іншої приватної школи [3, арк. 175].

Часто міністри віросповідань та народної освіти у своїх розпорядженнях зверталися прямо до шкільних інспекторів з приводу різних питань в сфері шкільництва. Одним із прикладів може бути звернення міністра віросповідань та народної освіти до шкільних інспекторів Волинського шкільного округу від 12 вересня 1925 р. у справі переходу учнів початкової школи з нижчого до вищого відділу освіти протягом шкільного року. Згідно з вказівкою міністра такий перехід не допускався в жодному разі. Шкільні інспектори повинні ознайомити всі початкові школи у своїх повітах із вказівкою міністерства [10, с. 298].

У другій половині 1920-х років обов'язки шкільного інспектора розширилися. Аналізуючи видання урядового журналу кураторії Волинського шкільного округу за 1925–1930 рр., можна стверджувати, що доля вчителів була в руках шкільного інспектора. Він представляв кураторові свою позицію щодо заяв про призначення, переведення чи звільнення вчителів загальноосвітніх шкіл, за згодою куратора міг сам призначати, звільняти або переводити вчителів за власним бажанням у межах повіту.

Висвітлення діяльності кураторії Волинського шкільного округу включає розгляд проблем, пов'язаних з організацією діяльності вчителів та аналізом розпоряджень шкільної адміністрації стосовно педагогічної діяльності. Права та обов'язки вчителів регулювалися освітніми законами, що діяли на теренах Волині. Однак місцева шкільна адміністрація не створювала нового законодавства в сфері освіти, а лише застосовувала його згідно з положеннями чинних правових норм польської держави. Відповідно до Закону про оплату праці державних службовців та військовослужбовців від 9 жовтня 1923 р. вчителі державних шкіл прирівнювалися до держслужбовців та поділялися на тимчасових і постійних [22]. Крім того, передбачалися соціальні гарантії: безплатне медичне обслуговування, знижки на користування громадським транспортом, а директорам і вчителям початкових шкіл давали у користування дві десятини землі. Найбільші земельні наділи та помешкання отримували, насамперед, директори державних загальноосвітніх шкіл. Наприклад, у селі Мирогоща Дубенського повіту Волинського шкільного округу під час оголошення конкурсу на вакансію директора школи зазначалося, що при школі є службовий будинок із кухнею і трьома кімнатами [8, с. 84]. У випадках, коли громада не може виділити вчителю земельного наділу, передбачалася грошова компенсація за рахунок державних коштів, але рішення громади про надання чи ненадання землі має бути підтверджене рішенням кураторії – позитивним або негативним [3, арк. 19-20].

Варто зазначити, що ці та інші привілеї стосувалися вчителів та директорів польської, а не української національності. Оскільки кадрова політика Польщі в освітньому питанні була спрямована на збільшення кількості вчителів-поляків, то логічним є один із перших циркулярів куратора Волинського шкільного округу, згідно з яким усі без винятку вчителі впродовж двох місяців мали одержати польське громадянство. В іншому випадку з 1 липня 1922 р. їм загрожувало усунення із займаних посад [6, с. 185]. Як наслідок, багато українських учителів втратили роботу через неможливість отримати польське громадянство. На їх місце призначалися вчителі-поляки, котрі не тільки не знали місцевої мови, але й не мали відповідної фахової підготовки.

З метою контролю над закладами освіти представники шкільної адміністрації часто відвідували державні школи. Проведення так званих «візитацій» було спрямоване на визначення рівня та результатів навчання, стану виховання, перевірку шкільної документації і загалом роботи працівників школи. Серед архівних матеріалів було знайдено звіт про проведення візитації державної загальноосвітньої школи у с. Суйми Будеразької громади Здолбунівського повіту від 31 березня 1938 р., здійсненої заступником шкільного інспектора Владиславом Кендзерським [4, арк. 19]. Документ містить аналіз дидактичної роботи вчителів та інших питань, пов'язаних із веденням шкільної документації. У звіті заступник шкільного інспектора наголошував на незадовільному рівні читання польською мовою. На основі спостережень в учнів було виявлено слабкий словниковий запас, а національне виховання мало суто формальний характер. Зазначалося, що ведення шкільної документації відбувається неналежним чином. Ці та інші виявлені проблеми були переглянуті заступником шкільного інспектора спільно з вчителями на конференції після проведення візитації. Під час такої зустрічі були виголошені зауваження та вказівки вчителям, зокрема рекомендовано дотримуватися змісту програми навчання та звертати увагу на підвищення рівня володіння польською мовою. Звіт про візитацію школи відправлявся шкільному інспектору для ознайомлення. Інспекція шкіл була типовим явищем у всіх повітах Волинського воєводства. Основне завдання проведення візитацій полягало у визначенні реального стану шкільництва в регіоні й донесенні цієї інформації до куратора, який відповідно звітував міністру віросповідань та народної освіти.

Отже, утворена 1922 р. кураторія Волинського шкільного округу виконувала різноманітні освітні завдання. Основна ціль її діяльності полягала в боротьбі з неписьменністю серед населення, подоланні відмінностей між польським та волинським шкільництвом. Більшість розпоряджень та наказів шкільної адміністрації мали безвідмовно виконуватись, що підтверджувалось у звітах кураторів та шкільних інспекторів. Окремі аспекти в роботі кураторії, а саме матеріальне забезпечення вчителів та їх правовий статус, потребують детальнішого аналізу. Наукові пошуки в цьому напрямі сприятимуть кращому розумінню освітніх процесів у Волинському воєводстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алексієвський Л. М. Освітній чинник у контексті польського національно-державного відродження 1918–1926. *Україна–Європа–Світ : Міжнародний наук. зб. – Серія : Історія, міжнародні відносини*. Тернопіль, 2011. Вип. 8. С. 115–119.
2. Волонтир О. О. Формування органів польської державної адміністрації на Волині (1919–1921). *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. Київ, 2013. Вип. 3 (116). С. 10–13.
3. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 10. 230 арк.
4. Державний архів Рівненської області. Ф. 248. Оп. 1. Спр. 3. 63 арк.
5. Історія міст і сіл Української РСР: у 26 т. Волинська область. Київ, 1970. Т. 17. 745 с.
6. Крамар Ю. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя. Луцьк, 2015. 404 с.
7. Góldyn P. Administracja szkolna na Wołyniu w dwudziestoleciu międzywojennym. *Волинь у європейському геополітичному та культурному просторі: вибрані питання*. Одеса, 2021. С. 228–244.
8. Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. R. 7. Równe, 1930. Nr 3 (marzec). 96 s.
9. Mędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych społecznych i politycznych. Wrocław etc., 1988. 202 s.
10. Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie oświaty pozaszkolnej. *Dziennik Urzędowy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. R. 2. Równe, 1925. Nr 10 (listopad). 314 s.
11. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 r. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie. Warszawa, 1926. T. XXIII. 252 s.
12. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 8 lutego 1938 r. w sprawie zmiany rozporządzenia z dnia 14 lipca 1933 r. o podziale okręgów szkolnych na obwody szkolne. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1938. Nr 12. Poz. 85.
13. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 4 lipca 1933 r. o podziale okręgów szkolnych na obwody szkolne. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1933. Nr 61. Poz. 459.
14. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 7 lipca 1932 r. o okręgach szkolnych. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1932. Nr 63. Poz. 589.
15. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 4 lipca 1933 r. o organizacji obwodowych władz szkolnych. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1933. Nr 50. Poz. 389.
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lutego 1924 r. w przedmiocie organizacji władz administracyjnych II instancji. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1924. Nr 21. Poz. 225.
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 15 maja 1937 r. o okręgach szkolnych. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1937. Nr 39. Poz. 302.
18. Serafin T. Władze szkolne w latach 1917/18–1937/38: zbiór ustaw, dekretów, rozporządzeń, ókólników i zarządzeń dotyczących ustroju i organizacji władz szkolnych Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1938. 279 s.

19. Śliwiński F. Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce odrodzonej. Podręcznik dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Wyd. 2. Lwów ; Warszawa, 1929. 208 s.
20. Sozański J. Dziesięciolecie szkolnictwa kresowego. *Ziemia Wołyńska*. Łuck, 1928. Nr 23. 12 s.
21. Ustawa z dnia 4 czerwca 1920 r. o tymczasowym ustroju władz szkolnych. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1920. Nr 50. Poz. 304.
22. Ustawa z dnia 9 października 1923 r. o uposażeniu funkcjonariuszów państwowych i wojska. *Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa, 1923. Nr 116. Poz. 924.
23. Ustrój władz szkolnych Okręgu Szkolnego Wołyńskiego. *Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Wołyńskiego*. Równe, 1924. Nr 1. 66 s.
24. Wołyń : tygodnik społeczny, polityczny i gospodarczy. R. 2. Kostopol, 1934. Nr. 27 (79). 12 s.

References:

1. Aleksiiievets L. M. Osvitnii chynnyk u konteksti polskoho natsionalno-derzhavnoho vidrozhennia 1918–1926. Ukraina–Ievropa–Svit : Mizhnarodnyi nauk. zb. – Seriiia : Istoriia, mizhnarodni vidnosyny. Ternopil, 2011. Vyp. 8. S. 115–119.
2. Gołdyn P. Administracja szkolna na Wołyniu w dwudziestoleciu międzywojennym. Volyn u yevropeiskomu heopolitychnomu ta kulturnomu prostori: vybrani pytannia. Odesa, 2021. S. 228–244.
3. Kramar Yu. Zakhidna Volyn 1921–1939 rr.: natsionalno-kulturne ta relihiine zhyttia : monohrafiia. Lutsk, 2015. 404 s.
4. Mędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych społecznych i politycznych. Wrocław etc., 1988. 202 s.
5. Serafin T. Władze szkolne w latach 1917/18–1937/38: zbiór ustaw, dekretów, rozporządzeń, ókólnikow i zarządzeń dotyczących ustroju i organizacji władz szkolnych Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa, 1938. 279 s.
6. Śliwiński F. Organizacja władz szkolnych i szkolnictwa wszystkich stopni w Polsce odrodzonej. Podręcznik dla kandydatów do zawodu nauczycielskiego. Wyd. 2. Lwów ; Warszawa, 1929. 208 s.
7. Sozański J. Dziesięciolecie szkolnictwa kresowego. *Ziemia Wołyńska*. Łuck, 1928. Nr 23. 12 s.
8. Volontyr O. O. Formuvannia orhaniv polskoï derzhavnoi administratsii na Volyni (1919–1921). Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Istoriia. Kyiv, 2013. Vyp. 3 (116). S. 10–13.